

Marko ROMIĆ*
*Student master studija
Pravnog fakulteta Univerziteta
u Beogradu*

*Pregledni rad
Primljeno: 6. februar 2022.
Prihvaćeno: 27. april 2022.
UDK: 341.49:341.322.5"1919/1923"
<https://doi.org/10.47152/rkkp.60.2.9>*

LAJPCIŠKI PROCESI – PRILOG PROUČAVANJU ISTORIJE MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Važno poglavlje pravne istorije koje nije u dovoljnoj mjeri prepoznato u domaćoj istoriskopravnoj nauci jesu suđenja u Lajpcigu 1921. godine. Složeni politički i društveni ambijent postratne Evrope nametao je mnoga pitanja koja su postavljena u Versaju 1919. godine. Jedno od važnijih jeste bilo uspostavljanje odgovornosti za ratne zločine vojnika i oficira Centralnih sila, sa akcentom na Njemačkom carstvu koje se po slovu sporazuma i označena kao glavni krivac za Veliki rat. Stoga se u radu prevashodno bavimo onim faktorima koji su bitnije uticali na pojavu lajpciških procesa pred carskim Vrhovnim sudom, ali i sudbinama svih optuženih lica, sa posebnim osvrtom na vodeće slučajeve. Koristeći se primarnim istorijskim izvorima u vidu izvještaja sa suđenja i presuda, te međunarodnim izvještajima i Versajskim sporazumom, uz međunarodnu literaturu osvjedočenih autoriteta predmetne oblasti, autor je prikazao jedan istorijski proces koji se ima shvatiti u svjetlu začetaka međunarodnog krivičnog pravosuđa sa svim njegovim manjkavostima koji su doveli do obimne onovremene ali i docnije kritike stručne i šire javnosti.

* E-mail: markoromic2@gmail.com

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Versajski mirovni sporazum, Lajpciški procesi, Dover castle case, Llandovery castle case, Reichsgericht.

1. Uvod

Pravo je istorična pojava, i zato istorijski razvoj međunarodnog krivičnog prava ne može biti sveden samo na razmatranje čisto dogmatskih, pravno-tehničkih, praktičnih ili teoretskih pitanja međunarodnog krivičnog prava. Pojam međunarodno krivično pravo sadrži u sebi jedan veoma specifičan odnos dvije velike oblasti – krivičnog i međunarodnog prava, tako se i istorija međunarodnog krivičnog prava, a posebno u odnosu na konkretno suđenje, razvijala iz uticaja obe te pravne oblasti, ali istovremeno pod snažnim uticajem opštih istorijskih faktora – prije svega ratne i političke istorije čovječanstva. (Škulić, 2005:24-25) Iz toga i proizlazi neophodnost da se u razmatranju istorije međunarodnog krivičnog pravosuđa uzmu u obzir određene faktičke i opšte istorijske okolnosti koje su imale veliki uticaj na konkretna pravna pitanja. Stoga će u radu biti pružena kratka istorijska periodika začetaka krivičnog pravosuđa sa elementima međunarodnosti, nakon čega slijedi detaljnija istorijskoppravna analiza događaja iz Velikog rata (1914-1918) koji će posljedično proizvesti i pokušaj suđenja caru Vilhelmu i suđenja u Lajpcigu.

2. Dva srednjovjekovna slučaja

Istorija poznaje od srednjeg vijeka nastojanja društva da poslije razornih sukoba u vidu ratova i revolucija, pojedince označi kao odgovorne i da im sudi. U literaturi se susreće da se prvim krivičnim suđenjem međunarodnog karaktera smatra postupak protiv Petra fon Hagenbaha 1474. godine. Iako ima autora koji kao prvo suđenje međunarodnog karaktera navode ono koje je održano 1268. godine, kada je optužen Konrad Hoenštaufen¹, posljednji izdanak čuvene njemačke vladarske dinastije, kojem je suđeno nakon neuspješne vojne kampanje koju je vodio u Italiji. Tvrdeći da kao titularni vladar Kraljevine dvije Sicilije ima pravo i na tron u Napulju direktno se suprotstavio odlukama pape Klementa IV,

1 U starijoj literaturi kratak osvrt na kraj dinastije Hoenštaufen kod: Gottschalk, H. L. "Der Untergang Der Hohenstaufen." Wiener Zeitschrift Für Die Kunde Des Morgenlandes 53 (1957): 267-82. Od novije literature treba izdvojiti monografiju njemačkog historičara Geldnera: Geldner F. – Konradin, das Opfer eines großen Traumes. Größe, Schuld und Tragik der Hohenstaufen, Meisenbach, Bamberg, 1970.

koji je upravu nad Kraljevinom povjerio izvjesnom francuskom plemiću. Konrad je optužen za kršenje „božijih i ljudskih zakona“, a papaski tužioc su ga teretili za ubistvo, pljačku i izdaju. Iako je od četvoročlanog sudskog vijeća samo jedan sudija tražio smrtnu kaznu a preostala trojica ostala suzdržana, izrečena je i izvršena smrtna kazna.² No, mnogo više je zastupljena već pomenuta 1474. godina kao začetak ideje o međunarodnim krivičnim suđenjima. Petar fon Hagenbah je bio guverner dijela teritorija pod vlašću burgundijskog vojvode od 1469. do 1474. godine. Tokom petogodišnje vladavine bio je optuživan za mnoge zločine, među kojima i ubistva i silovanja, te se tribunal sastavljen od dvadeset i osam sudija iz obližnjih njemačkih suverenih kneževina i slobodnih gradova sastao u Brajzahu na Rajni i sudio Hagebnahu. Za jedne je to predstavljalo začetak zločina protiv čovječnosti, a za druge ratnih zločina. U svakom slučaju riječ je o prvom istorijski dokumentovanom masovnom međunarodnom krivičnom suđenju za djela koja su od tadašnje šire zajednice prepoznata kao izuzetno opasna, te su izazvala ova-kvu vrstu reakcije. (Gordon, 2013:12-14)

3. Pokušaj suđenja caru Vilhelmu II Hoencolernu

Teško je i zamisliti kako bi izgledao današnji međunarodni poredak da je Kraljevina Holandija udovoljila zahtjevu za izručenjem njemačkog imperatora Vilhelma II Hoencolerna (1888-1918), koji je nedvosmisleno imao veliku ulogu u događajima koji su doveli do izbijanja Prvog svjetskog rata. Polazna tačka kada je riječ o pitanju ekstradicije cara Vilhelma nalazi se u Versajskom mirovnom ugovoru, koji je potpisan 28. juna 1919. godine. Ovim multilateralnim međunarodnopravnim ugovorom i to članom 227. predviđeno je da se Vilhelmu sudi pred, za to posebno ustanovljenim tribunalom, za kršenje međunarodnog morala i svetosti ugovora („*for a supreme offence against international morality and the sanctity of treaties.*“³). Ugovorom je takođe predviđeno konstituisanje međunarodnog tribunala koji bi bio sačinjen od pet sudija a koje bi imenovale: Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija, Francuska, Italija i Japan. Takođe, u svom odlučivanju takav tribunal bi se vodio najvišim zahtjevima i međunarodnim

2 Cjelokupan izvještaj sa suđenja Konradu Hoenštaufenu nalazimo u: Schaller, H. M. – *Miszellen zur Verurteilung Konradins, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken*, Band 37, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1957, 311-327.

3 Tekst Versajskog mirovnog ugovora je preuzet sa sajta Biblioteke Kongresa Sjedinjenih Američkih Država: „Treaty of Versailles – Library of Congress“ u: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewiT3qyZ0IPpAhXIb5oKHRJ7B0QQFjAAegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.loc.gov%2Flaw%2Fhelp%2Fus-treaties%2Fbevans%2Fmust000002-0043.pdf&usq=AOvVaw1YZ7Yomtrv2RsvLUmHPMHc> (Pristupljeno 1.10.2020.)

interesima, a u cilju pozivanja bivšeg cara na odgovornost i povredu međunarodnog morala, uz predviđenu kaznu koju bi tribunal izrekao.⁴ Smatra se da je ideja za osnivanje tribunala potekla od lorda Džordža Kerzona (1859-1925), člana Imperijalnog ratnog kabineta Velike Britanije. (Šurlan, 2014:373) Na kraju, sile Antante se upućuju da zatraže ekstradiciju od Holandije. Shodno tome savezničke države će poslati Holandiji zahtjev za izručenje 16. januara 1920. godine. Kraljevska vlada je na zahtjev odgovorila negativno, ističući sa pravom da je Holandija neutralna država te da samim tim nije potpisnica Versajskog ugovora i da odredbe istog je ni na koji način ne mogu obavezivati. U svom odgovoru, holandske vlasti su istaknule da se na dato pravno pitanje imaju primijeniti isključivo odredbe domaćeg prava, u kojima se ne nalazi osnova za ekstradiciju cara Vilhelma. Zahtjev za izručenje je bio i u suprotnosti sa osnovnim pravnima načelima: *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, i upravo je iz tog razloga Italija bila protiv inicijative saveznika za traženje izručenja i za suđenje njemačkom caru. Italija je prigovarala nepostojanje međunarodnih normi kojima bi se djela koja su mu stavljena na teret stekla svojstvo krivičnih djela, te za njih bila propisana kazna, kao i sam postupak. (Valvo:2014, 501-502) Vrlo važna perspektiva posmatranja razloga za neizručivanje od strane Holandije se nalazi i u porodičnom odnosu ondašnje kraljice Vilhelmine I (1890-1948) i njemačkog kajzera. Savremena istraživanja Beatris Graf, profesorke na Univerzitetu Utreht i eksperta za istoriju međunarodnih odnosa, potpuno su opovrgnula ranija shvatanja u historiografiji da je kraljica bila iznenađena dolaskom njemačkog cara i da tako nešto nije mogla uopšte da očekuje sa obzirom na okolnosti. Možda je važno na ovom mjestu napomenuti da je kraljica Vilhelmina bila nećaka cara Vilhelma, i da je poznato da ga je oslovljava sa „Ujka Vili“⁵. Stoga ne čudi činjenica da je nakon detaljnog istraživanja berlinskog arhiva postalo izgledno da je kraljica znala, čak i unaprijed planirala ovakav scenario, što otvara još jedno pitanje (kojim se pak nećemo baviti u ovom radu) – da li je to jedan od razloga (možda i odlučujući) nepotpisivanja Versajskog ugovora od strane Holandije?

Prevažadni značaj ovog pokušaja, iako neuspješnog, nalazi se u činjenici da je po prvi put u istoriji zauzet stav u međunarodnom pravu (i jednom međunarodnopravnom aktu) o individualnoj krivičnoj odgovornosti zbog povrede normi međunarodnog prava.

4 Ibid. art. 227.

5 Istraživanje prof. Graf dostupno na: „Queen of peace: Wilhelmina came to the rescue of Kaiser Wilhelm II“ y: <https://www.uu.nl/en/news/queen-of-peace-wilhelmina-came-to-the-rescue-of-kaiser-wilhelm-ii> (Pristupljeno 1.10.2020.)

4. Lajpciški procesi

4.1. Zašto Lajpcig?

Dan po rođenju prve njemačke parlamentarne građanske demokratije, 10. novembar 1918. godine, poznati glavni i odgovorni urednik liberalnog dnevnog lista “Berliner Tageblatt”, Teodor Vulf, objavio je komentar u kojem je slavio događaje od prethodnog dana, koji su doveli do abdikacije cara Vilhelma. Taj komentar je glasio: „Poput iznenadne oluje, najveća od svih revolucija zbacila je imperijalni režim, zajedno sa svim onim što ga čini od vrha do dna. Neko to može da nazove najvećom od svih revolucija budući da se nikada prije toga nije dogodilo da je jedna čvrsto sagrađena bastilja u jednom potezu urušila...“ (Gervart, 2017:108) Naravno, nisu svi dijelili Volfov entuzijizam povodom urušavanja njemačke carevine i njene posljednje autohtone dinastije, ali ona je oslikavala opšti društveni ambijent koji je vladao u nižim i mnogobrojnijim slojevima društva nakon potpisivanja kapitulacije i abdikacije kajzera Vilhelma. Prve godine Vajmarske republike u periodu 1919-1923. godine, kada su se i održala suđenja u Lajpcigu, proticale su u „čestim i teškim nemirima proisteklim iz nekoliko revolucionarnih pokušaja komunista, kao i iz nastojanja krajnjih desničara da unište parlamentarnu demokratiju.“ (Mitrović, 1998:161) Politički život je bio određen sa nekoliko karakteristika: ispunjavanjem obaveza iz Versaja (kojima uslovno možemo pridodati i lajpciška suđenja), stabilizacija privrede devastirane ratnim dejstvima, stalna prijetnja od antiparlamentarne desnice da uništi demokratske institucije i pokušaju političkog vrha da Njemačku vrati na svjetsku političku scenu. (Mitrović, 1998:160)

Ne treba zaboraviti da je versajskim poretom novoj njemačkoj državi nametnut stalni epitet „krivca“ za Prvi svjetski rat, koji je praćen velikim nametima u vidu ratnih reparacija, ali i gubitkom oko sedmine predratnih teritorija. Ovako ponižena, Njemačka zasigurno nije uviđala razloge zašto dozvoliti bilo kojem drugom pravosuđu (makar bilo ono i međunarodno) provođenje postupaka protiv carske vojske i oficira. Međutim, saveznici su pronašli *modus operandi* da nametnu Njemačkoj druge vidove obaveza, kao što je „sekvestriranje imovine njemačkih građana u inostranstvu, internacionalizacija plovnih rijeka koje protiču kroz Nemačku, otvaranje Kilskog kanala u vreme mira; oduzimanje svih nemačkih trgovačkih brodova većih od 1600 tona i polovine brodova od 1000-1600 tona nosivosti (uglavnom u korist Engleza)...“ (Popov, 1995:120)

Zanimljivo je primijetiti da se posljednji njemački diplomatski manevar upravo odnosio na odredbe ugovora u Versaju koje su se ticale utvrđivanja odgovornosti za ratne zločine njemačkih oficira i vojnika. Socijaldemokratski kabinet premijera Bauera je u junu 1919. godine, uz nevoljnu podršku Rajhstaga, pristao na

potpisivanje mirovnog ugovora ali bez „sramnih“ odredaba koje se tiču ratnih zločina koji su po stavu vlade udarali na dostojanstvo i čast njemačkog naroda. Iste večeri na sastanku velike trojke (Vudroa Vilsona, Lojda Džorda i Žorža Klemansoa) konstatovana je nedopustivost ovakvog zahtjeva. Vrijeme pregovora je odavno bilo prošlo i premijeru Baueru nije ostavljena mogućnost traženja bilo kakvih ustupaka. Po nalogu njemačke vlade, ministar inostranih poslova Herman Miler potpisao je mirovni sporazum u versajskoj palati 28. juna 1919. godine. (Popov, 1995:123-124)

4.2. Versajski ugovor (članovi 227-230) i *Criminal Senate of the Imperial Court of Justice*

Versajskim mirovnim ugovorom bila je ustanovljena individualna krivična odgovornost cara Vilhelma u članu 227 ugovora o čemu je već bilo riječi. U narednim odredbama uočavaju se mjere koje nameću obavezu njemačkim vlastima da priznaju pravo saveznicima da sude onim licima za koja se smatra da su prekršila običaje i zakone rata, te će takvim licima ukoliko im se utvrdi krivica biti izrečena kazna u skladu sa zakonom.⁶ Pritome, nije postojalo pojašnjenje niti pobliže određenje o kojem zakonu ili zakonima se govori u tekstu sporazuma a u pogledu izricanja sankcija, stoga će pomenuti nedostatak imati uticaja na docniju kritiku. Odstupanje od načela *ne bis in idem* oličena su u dijelu sporazuma koji predviđa da bez obzira na eventualno održana suđenja u samoj Njemačkoj ili drugih Centralnih sila, savezničke snage mogu da sude tim licima.⁷ Takođe, predviđena je striktna obaveza Njemačke da lica koja se dovode u vezi sa ovakvim djelima odnosno tražena lica izruče savezničkim organima koji će da provode suđenje. (Cassese, 2009:408) Versajski ugovor je uspostavio i svojevrsnu podjelu nadležnosti i to u personalnom smislu, predviđajući u odredbi 229. nadležnost sudova pojedinih savezničkih država da sudi njemačkim oficirima i vojnicima sa obzirom nad čijim državljanima su izvršena krivična djela.⁸ Ovaj princip je dopunjen u slučajevima kada su optužena lica kriva za izvršenje djela protiv državljana više od jedne države saveznice, kada se fomira mješoviti vojni tribunal od predstavnika

6 Treaty of Versailles, art. 228.

7 Odstupanje od načela *ne bis in idem* susreće se i u Zakonu koji je izglasao parlament Vajmarske Njemačke 1919. godine i u kojem se navodi da će Lajpciški sud moći da preduzima gonjenja i postupa u krivičnim predmetima čak i ako je licima već suđeno za krivična djela pred nekim od vojnih sudova ili bilo kojim drugim sudom. Detaljnije kod: The Oxford Companion to International Criminal Justice, gen. ed. Antonio Cassese, Oxford University Press, 2009, 408.

8 Primjer za implementiranje ovih odredaba su in absentia suđenja u Francuskoj i Belgiji njemačkim vojnicima i oficirima, pokrenuta protiv velikog broja lica sa izrečenim drakonskim kaznama ali koje nikada nisu izvršene. Detaljnije kod: Шкулић, 2005, 31-32.

država čiji su državljani žrtve krivičnih djela. Kao posebno izdvojeno je pravo optuženog da samostalno bira branioca.⁹ Saradnja je predviđena i članom 230. kojim se statuiru obaveza dostavljanja svih informacija i podataka koji mogu biti od važnosti za istragu i suđenje „kako bi se osiguralo sigurno saznanje o učinjenim krivičnim djelima“¹⁰. Do ovako predviđene ekstradicije nikada nije došlo zbog odbijanja Njemačke da izruči svoje državljane. Postojala su i prigovori u jednom dijelu pravne misli toga vremena da po zakonima i običajima rata nakon završenog oružanog sukoba se izvršava repatrijacija zarobljenika, koja će uveliko otežati bilo kakav oblik izručenja i mogućeg suđenja. (Bassiouni, 2011:655-656) Sve će to da rezultira odlukom savezničkih snaga koja je uslijedila u vidu priznanja prava Njemačkoj da sudi svojim državljanima u Lajpcigu, gdje je bilo sjedište Vrhovnog suda nekadašnjeg Drugog rajha, a čija će krivična vijeća (tj. *Criminal Senate of the Imperial Court of Justice*) biti stvarno nadležna u pomenutim slučajevima.

4.3. The Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties i pokušaj određena bića međunarodnog krivičnog djela u izvještaju iz 1919. godine

Najvažnijim segmentom ovog istorijski omeđenog procesa, iako nije prihvaćen u potpunosti od strane SAD-a i Japana, predstavlja izvještaj iz 1919. godine, koji je predstavljao prvi elaborat o međunarodnim zločinima i ustanovljavanju individualne odgovornosti.¹¹ Naime, na jednoj od plenarnih sjednica preliminarne mirovne konferencije 25. januara 1919. godine donijeta je odluka o konstituisanju međunarodnog tijela koje bi ispitalo pitanja odgovornosti za rat. Komisiju je sačinjavalo petnaest članova, i to po dva člana su bili imenovani od strane Velikih sila (Sjedinjene Američke Države, Britansko carstvo, Francuska, Italija i Japan) a ostalih pet članova birano je u onim od pomenutih država koje su imale poseban interes. Na jednom od potonjih zasjedanja Komisije od 27. januara 1919. godine određeno je da tih pet članova bude imenovano iz Belgije, Grčke, Poljske, Rumunije i Srbije.¹² Komisija je imala zadatak da ispita:

9 Treaty of Versailles, art. 229.

10 Ibid. art. 230.

11 Izvještaj se može konsultovati u članku: "Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties." y: *The American Journal of International Law* 14, no. 1/2 (1920): 95-154.

12 Zanimljivo je napomenuti da je srpski predstavnik u ovoj komisiji bio naš čuveni univerzitetski profesor i pravni teoretičar Slobodan Jovanović.

- 1) Odgovornost država koje su započele rat;
- 2) Činjenice koje ukazuju na povredu zakona i običaja rata od strane vojnih snaga Njemačkog carstva i njenih saveznika u pogledu rata na kopnu, moru i u vazduhu;
- 3) Stepenn odgovornosti pojedinih lica, pogotovo onih koji su bili visoko pozicionirani u vojnoj hijerarhiji;
- 4) Osnivanje i pravila postupka za sud koji bi bio adekvatan da u navedenim slučajevima postupa;
- 5) Bilo koju drugu srodnu ili sličnu činjenicu koja može da se u toku istrage pokaže kao povezana sa navedenim djelima i koju Komisija označi kao relevantnu za razmatranje.¹³

Komisija je da bi olakšala rad podijelila članove u tri potkomisije, od kojih je prva bila nadležna za krivična djela u smislu pronalaska dokaza koji ukazuju na postojanje krivice za otpočinjanje neprijateljstava i na koncu rata, druga za odgovornost u ratu, koja bi pripremala optužne akte i treća za povrede zakona i običaja rata, koja bi identifikovala pojedince kao učinioce ovih krivičnih djela i pripremala optužnice protiv istih.¹⁴

Suštinski domet ovog izvještaja je što su poimenično podnesena imena 895 lica koja su označena kao osumnjičena za ratne zločine. Opet je zbog političkih razloga koji su diktirani sa jedne strane snažnim otporom njemačkih vlasti da sude svoje državljane a sa druge nemoći velikih sila da je prisile na takav postupak, tek četrdeset i pet lica zaista određeno da budu osumnjičeni. Ipak, pred njemački Vrhovni sud u Lajpcigu je optužnica podignuta protiv 17 lica¹⁵ od kojih je šest lica oslobođeno, a ukupno je vođeno dvanaest sudskih postupaka. (Bassiouni, 2011:656)

Saveznička komisija je u svom izvještaju raspravljala i o pitanjima individualne krivične odgovornosti i krivičnih djela za koje bi pomenuti međunarodni tribunal bio nadležan.

Izvršen je pokušaj određena bića krivičnih djela koja se mogu vezivati za ratne sukobe, i napravljen spisak 32 inkriminacije: ubistvo, masakr i sistemski teror; ubijanje zarobljenika; tortura nad civilima; namjerno izgladnjivanje civila; silovanje; otmica djevojaka i žena u cilju prisilnog navođenja na prostituciju; deportacija civila; podvrgavanje civila nehumanim uslovima; prisilan rad civila

13 Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties, 95-96.

14 Ibid. 97-98.

15 Preciznije je navesti da su u pitanju osamnaest optuženih lica. Međutim, Helmut Pacig je pobjegao prije početka suđenja, a zbog zabrane suđenja u odsustvu figurira brojka od sedamnaest lica. Dodatno, što je navedeni Pacig kasnije potpuno amnestiran, te se postupak protiv njega formalno nikada nije vodio.

u korist neprijateljske vojske; uzurpacija suvereniteta usljed vojne okupacije¹⁶; prinudna mobilizacija stanovnika na okupiranoj teritoriji; pljačka; konfiskacija; neprihvatljivo i pretjerano iznuđivanje putem kontribucije i rekvizicije; devalvacija valute i lažne valute; izvršavanje kolektivnog kažnjavanja; bezobzirno uništavanje i oštećivanje imovine; bombardovanje nebranih mjesta; bezobzirno uništavanje vjerskih, humanitarnih, obrazovanih, i historijskih građevina i spomenika; uništavanje trgovačkih brodova i putničkih brodova bez upozorenja i bez obezbjeđivanja putnika i posade; uništavanje ribarskih i pomoćnih brodova; bombardovanje bolnica; napad i uništavanje bolničkih brodova; kršenje drugih pravila koje se tiču Crvenog krsta; korištenje otrovnih gasova; upotreba eksplozivnih i rasprskavajućih metaka ili drugih nehumanih sredstava; izvršenje naredjenja „bez milosti“; pogrešan tretman bolesnih i zarobljenih civila i vojnika; angažovanje vojnih zarobljenika za zabranjene poslove; zloupotreba zastave za primirje; trovanje izvora pitke vode.¹⁷

U vezi evolucije inkriminisanja, važno je naglasiti da je većina predstavnika u Komisiji koji su podržali formiranje krivičnog tribunala na međunarodnom nivou bila za uspostavljanje stvarne nadležnosti koja se odnosi na „kršenje zakona i običaja rate i zakona čovječnosti“. Pošto su SAD uložile u Aneksu II prigovor na formulaciju „zakoni čovječnosti“, u Versaju 1919. godine prihvaćena je konačan formulacija „zločini protiv čovječnosti.“ (Bantekas, Nash, 2009:126)

Utvrđivanje odgovornosti je postavljeno pred Komisiju (pod rednim brojem 3) kao poseban zadatak, uz konstataciju da postoji veliki broj slučajeva koje treba u što kraćem periodu istražiti i pokrenuti postupak. Prvi put je postavljeno pitanje komandne odgovornosti i lica sa imunitetom, i to uz opasku da „ne postoji razlog zašto bi čin, ma koliko on bio uzvišen, štitio lice od odgovornosti...“¹⁸. Takođe, komisija je suprotstavljala argumentaciju nasuprot tvrdnji da se suverenu ne može suditi, prigovarajući takvim stavovima da je to stav domaćeg (lokalnog) prava, ali ne i percepcija međunarodnog prava. Podržavajući stav o nekažnjivost bilo kojeg vladara, nosioca najviše državne vlasti, predstavljalo bi „šok za civilizovano čovječanstvo“¹⁹.

Na kraju, stav komisije je da se vojnik ne može pozivati na izvršenje naredjenja nadređenog u smislu davanja legitimiteta izvršenju bilo kojeg djela sa

16 Poznato je u teoriji međunarodnog prava da je svaki oblik okupacije tokom trajanja oružanog sukoba uspostava faktičkog a ne pravnog stanja, i da ne dolazi do uspostavljanja suverenosti okupatora, iako je suverenitet okupirane države obustavljena na toj teritoriji. Vidi u: Mijović, Lj – Međunarodno javno pravo II dio, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2019, 164.

17 Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties., 114-115.

18 Ibid. 116.

19 Ibid.

priloženog spiska (koji nije konačan i po potrebi se može dopunjavati), te će sud u svakom konkretnom slučaju odlučivati da li se naredene vojnog starješine može uzeti kao okolnost za ublažavanje, čak i oslobođenje od kazne.²⁰

Američka delegacija je svoja neslaganja u vidu rezervi na izvještaj iznijela u Aneksu II 4. aprila 1919. godine. Kritikujući pojedina rješenja komisije, u Aneksu se navodi da lica optužena za djela „protiv čovječnosti“ nisu poznata praksi dosadašnjeg međunarodnog ni domaćeg prava. Stvaranje međunarodnog tribunala nije po viđenju američke delegacije svrsishodno iz istih razloga, te se predlažu već dokazana i kompetentna postojeća pravosudna tijela nacionalnih zakonodavstava. (Watkins i dr, 2006:35-36)

4.4. Optužnica i tok suđenja

Njemačka je postigla dogovor sa saveznicima da se postupak može pokrenuti protiv bilo kojeg lica, tako što će činjenice i saznanja o izvršenom krivičnom djelu saveznička država dostaviti glavnom njemačkom tužiocu koji će na osnovu podnesenih dokaza cijeliti da li postoji mogućnost podizanja optužnice, s tim da je bio ograničen u pogledu svojih diskrecionih ovlaštenja te bi u slučajevima kada je smatrao da nema mjesta optužbi, bivalo održano prethodno saslušanje na kojem se donosila odluka o daljem postupku. Najviše prijave podnijele su Velika Britanija, Francuska i Belgija. (Mullinks, 1921:35)

Njemačko tužilaštvo pokušalo je da nametnuta ograničenja izbjegne korištenjem instituta *nolle prosequi* koji podrazumijeva odbacivanje slučaja još u fazi istrage, dakle i prije nego što je slučaj došao do vijeća Vrhovnog suda. Ovakvim postupcima njemačko pravosuđe „spasilo“ je ne samo mnogobrojne oficire carske vojske, već i neke od glavnih aktera Velikog rata, kao što su general Erih Ludendorff i princ Ajtel Fridrih od Pruske, sin cara Vilhelma i drugi u nizu nasljednika za njemački presto. Onovremeni izvori nam kazuju da je korištenjem obustave istrage putem instituta *nolle prosequi* do 30. januara 1923. godine broj odbačenih slučajeva iznosio 210, a rast se nastavio tokom čitave godine.²¹

U istoriji prava, pogotovo za nirnberška i tokijska suđenja nakon Drugog svjetskog rata, ali i za sudsku praksu kao izvor prava, kao svojevrsni vodeći slučajevi nameću se slučajevi dva engleska broda „*Dover Castle*“ i „*Llandovery Castle*“.

20 Ibid. 117.

21 BA Berlin Lichterfelde, R 3001 RMJ 7689, 7.; Zaključno sa 1927. godinom obustavljeno je više od 1700 slučajeva, bilo od strane glavnog tužioca ili odlukom sudskog vijeća. Vidi u: The Oxford Companion to International Criminal Justice, gen. ed. Antonio Cassese, Oxford University Press, 2009, 409.

4.4.1. Dover Castle case, 16 AJIL (1922)

Optuženi Karl Nojman, prvi poručnik i komandant njemačke ratne podmornice, teretio se da je naredio torpedno gađanje i potapanje engleskog bolničkog broda „Dover Castle“, usljed čega je poginulo šest osoba. Izvještaj engleske kraljevske vlade tvrdi da je brod saobraćao od Engleske do Malte, vršeći redovno funkciju bolničkog broda, i da je takav slučaj bio i tog maja 1917. godine. Brod je gađan dva puta, prvi put kada je usmrtio šest osoba, dok drugi put kada je brod potopljen, nije bilo žrtava.²²

Nojman je priznao da je naredio gađanje i potapanje bolničkog broda, istovremeno se braneći da je postupao po narednjima njemačkog carskog admirali-teta od 8. aprila 1917. godine, tj. u skladu sa dva memoranduma njemačke vlade iz 29. januara i 29. marta iste godine, u kojima se navodi da se saveznički bolnič-ki brodovi koriste u vojne svrhe, narušavajući time odredbe Haške konvencije iz 1907. godine. U presudi sud je zauzeo stav da je Nojman bio vezan narednjima i dodaje da „vojni princip nalaže da je podređeni dužan da se povinuje naredbama pretpostavljenih“²³. Sud dodaje da je Admiralitet vrhovni autoritet u vojsci, te je optuženi bio u obavezi da poštuje naredbe te da ih izvršava. Kao razlozi za konačnu odluku suda navode se i okolnosti da je posada bolničkog broda bila upoznata sa memorandumima njemačke vlade, te da je nakon prvog torpeda ostavljeno dovoljno vremena (oko sat vremena i trideset minuta) da se posada i ranjeni evakuišu, nakon čega je lansiran drugi torpedo. Iz tih razloga sud smatra da ne postoji krivična odgovornost i samim tim se optuženi iste oslobađa.

Važnost ovoga slučaja za dalju istoriju međunarodnog krivičnog prava se temelji na činjenici da je naredba nadređenog prihvaćena kao mogućnost potpu-nog izuzimanja lica od odgovornost za učinjeno djelo. Sud je primijenio svojevr-sni subjektivni test u pogledu utvrđivanja protivpravnosti naredbe, fokusirajući se na *mens rea* Nojmanove izjave da je vjerovao da je memorandum i naredba admiraliteta u skladu sa pravom, te tako utvrđeno stanje uzeo kao osnov da se optuženi oslobodi krivice u potpunosti.

4.4.2. Llandovery Castle case, 16 AJIL (1922)

Drugi značajan slučaj u Lajpcigu održan je za optužene Ludviga Ditmara i Johana Bolta (prvog i drugog oficira njemačke podmornice), dok je komandant podmornice kapetan Helmut Pacig pobjegao prije početka suđenja. Slučaj se odnosio

22 Presuda u slučaju „Dover castle“: Judgment in Case of Commander Karl Neumann, y: The American Journal of International Law, Vol. 16, No. 4 (Oct., 1922), str. 705-706.

23 Ibid. str. 707.

takođe na bolnički brod „*Llandoverly Castle*“ koji je u večernjim satima 27. juna 1918. godine potopljen u blizini Irske. Brod je inače saobraćao između Evrope i Kanade prevozeći ranjene vojnike. Potapanje pomenutog broda je za posledicu imalo 234 žrtve, dok je samo 24 članova posade spašeno. Svjedoci tužilaštva izjavili su da je broj tokom cijelog rata služio isključivo medicinskim svrhama i da je u skladu sa haškim pravom bio adekvatno obilježen, ali i da je neprijatelj sa ovakvim okolnostima bio upoznat. Sa druge strane, odbrana dvojice oficira isticala je upoznatost komandanta o svim pojedinostima, koji je uprkos svemu, znajući da je naredba o gađanju torpedom bolničkog broda suprotna naređenjima i pravilima ratovanja, ipak izdao naređenje. U svjedočenjima se navodi da je Pacig bio upozoren od strane Ditmara, ali da je čvrsto bio uvjeren da se bolnički brod koristi u vojne svrhe i da prevozi američke pilote.²⁴ Sud je ocjenjujući iznesene dokaze utvrdio da su potopljena i dva broda za spašavanje, nakon napuštanja posade i ranjenih, iz razloga kako bi se svaki trag ovog događaja spriječio da dođe do Engleske i međunarodne zajednice.²⁵ Ovakavo djelo je označeno kao zabranjeno i poredilo se sa situacijom rata na kopnu u slučaju gađanja nenaoružanog neprijatelja. Pritome, Pacig i ostali oficiri su bili svjesni nemoći i nepostojanja bilo kakve sumnje u pogledu naoružanosti čamaca za spašavanje. Stoga je Pacig (iako nije prisutan i ne sudi mu se) okrivljen za ubistvo, a dva optužena i suđena oficira odgovaraju kao saučesnici, i to po paragrafu 47. stavu 2. Vojnog krivičnog zakonika u kojem stoji da se podređeni ne može osloboditi odgovornost ako je poznato da je naredba nadređenog suprotna zakonima.²⁶

U slučaju „*Llandoverly Castle*“ po prvi put je vijeće Vrhovnog suda zauzeo stav da naredba nadređenog vojnog starješine ne može podređenog da oslobodi odgovornosti. Upravo zbog takvih okolnosti sud se nije oslonio na subjektivne stavove Ditmara i Bolta u vezi njihove kvalifikacije (ne)dozvoljenosti Pacigovog postupanja, nego je pozivajući se na postojeće međunarodne standarde („*was an offence against the law of nations*“²⁷) utvrdio da je izdato naređenje bilo očigledno i nedvosmisleno suprotno zakonima i običajima rata, te se kao takvo nije moglo pogrešno shvatiti od strane optuženih oficira.

4.5. Osumnjičeni, optuženi i osuđeni

Sudski postupci u Lajpcigu su počeli tek 10. januara 1921. godine i trajali su do 3. jula 1922. godine pred njemačkim Vrhovnim sudom (*Reichsgericht*).

24 Judgment in Case of Lieutenants Dithmar and Boldt, y: The American Journal of International Law, Vol. 16, No. 4 (Oct., 1922), str. 709-710.

25 Ibid. 718.

26 Ibid. 721-722.

27 Ibid. 721.

Obuhvatali su 12 suđenja u kojima je optuženo 17 lica za ratne zločine tokom Prvog svjetskog rata. Suđenja su vođena na osnovu Zakona o gonjenju za ratne zločine, koji je njemački parlament usvojio u decembru 1919. godine, te po kojem je Vrhovni sud prva i posljednja instanca u suđenjima njemačkim vojnicima i oficirima. (Cassese, 2009:407)

Prvo od dvanaest suđenja je bilo predviđeno za optužene: Ditriha Lotmana, Paula Nigela i Paula Zangerhauzena, koji su se teretili za izvršenje krivičnog djela pljačke i za to bili osuđeni na kaznu zatvora (Ditrih Lotman na 5 godina, Paul Nigel na 4 godine i Paul Zangerhauzen na 2 godine).²⁸ Drugo suđenje bilo je organizovano protiv Karla Hajnena, optuženog za četrdeset i sedam krivičnih djela maltretiranja ratnih zarobljenika, a osuđenog za petnaest na deset mjeseci zatvora dok je od ostalih optužbi oslobođen.²⁹ Treće suđenje za Emila Milera, koji se tereti za četrnaest djela maltretiranja ratnih zarobljenika i/ili klevetu, te koji je osuđen za trinaest pomenutih djela na šest mjeseci zatvora.³⁰ Četvrto po redu bilo je suđenje Robertu Nojmanu za sedamnaest akata maltretiranja ratnih zarobljenika, djelimično osuđenog za njih dvanaest na šest mjeseci zatvora dok je po ostalim tačkama optužnice oslobođen.³¹ Peto suđenje je održano za Karla Nojmana u znamenitom slučaju „Dover Castle“ o kojem je već bilo riječi. Šesto suđenje Maksu Ramdoru, koji je optužen za protivpravno lišavanje slobode lica (pritome se u optužnici naglašava trajanje takvog stanja u smislu održavanja protivpravno lišenog slobode u dužem vremenskom periodu) ali je presudom oslobođen.³² Sedmo suđenje održano je za Karla Štengera i Bena Krusijusa, koji su optuženi za zloupotrebu službenog položaja u vidu podstrekavanja podređenih na vršenje krivičnih djela, te za pokušaj ubistva i umišljajno ubijanje najmanje sedam ranjenih ratnih zarobljenika. Prvooptuženi je dobio oslobađajuću presudu a drugi osuđen za nehatno ubistvo (po ostalim tačkama optužnice je oslobođen) sa kaznom zatvora od dvije godine.³³ Osmo suđenje protiv Adolfa Laula, koji je optužen za ubistva završeno je oslobađajućom presudom.³⁴

28 Podaci o ovome suđenju nalaze se u Bundesarhivu u Berlinu, optužnica pod signaturom: Bundesarchiv (BA) Berlin-Lichterfelde R3003 ORA/RG a J 8/20, vol. 6, str. 5. dok se presuda može pronaći pod signaturom: BA Berlin-Lichterfelde R3003 ORA/RG a J 8/1920, vol. 4, str. 44-50.

29 Slučaj se nalazi u zbirci dokumenata koji je poznat pod nazivom „Bijela knjiga“ (Weißbuch) koja je označavala svojevrsnu zbirku različitih spisa vlasti kako se treba postupati u određenim oblastima. Predmetni slučaj se nalazi pod brojem: Deutscher Reichstag, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2542–2543.

30 Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2547.

31 Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2552-2553.

32 Optužnica u: BA Berlin-Lichterfelde R3003 ORA/RG b J 46/20, vol. 6, Indictment from 21 March 1921, str. 2935. Presuda u: Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2558.

33 Presuda u: Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2563.

34 Presuda u: Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2572.

Deveto suđenje za Hansa fon Šaka i Bena Krušku koji su optuženi za ubistvo više od tri hiljade ljudi, okončano je oslobađajućom presudom.³⁵ Ovaj slučaj izazvao je velike polemike u kasnijoj pravnoj praksi ali i nauci, i predstavlja jedan od krunskih dokaza u prilog kritičarima lajpciških suđenja. Naime, general-major Beno Kruška obavljao je dužnost komandanta vojnog logora *Kassel-Niederzwehren* dok je general-poručnik Hans fon Šak komandovao jedinicima za bezbjednost u vojnom logoru. Francuska vlada je inicirala podizanje tužbe protiv carskih oficira smatrajući ih direktno odgovornim za širenje tifusa u logoru, definišući navedeni namjerni propust logorske uprave kao ratni zločin. U izvještajima se navodi da je francuska inicijativa uspjela ali da je suđenje iznevjerilo očekivanja saveznika. Sud je bio otvoreno na strani njemačkih oficira, a odbrana je otvoreno ključne svjedoke optužbe (njemačke vojnike iz Alzasa) nazivala izdajicama. Slučaj je zatvoren sa obrazloženjem da su navodi svjedoka o generalu Kruški nedokazani, te da podneseni dokazi francuske vlasti nisu ni „sjenka od dokaza“. (Heather, 2013:108) Kasnija istraživanja u nauci su pokazala da je pretresno vijeće u potpunosti ignorisalo ključni izvještaj u dokaznom materiju. Riječ je o izvještaju inspektora za logore od 4. maja 1915. godine u kojem se tvrdi da je upravnik logora „propustio da uvidi veliku opasnost od epidemije tifusa i da su poduzete mjere došle suviše kasno. Takođe, postojao je propust u izdavanju adekvatnih naređenja doktorima i oficirima, i efikasnog koordinisanja sa raspoloživim ljudstvom.“ (Heather, 2013:109)

Deseto suđenje protiv Ludviga Ditmara, Johana Bolta i Helmuta Paciga, koji se terete za ubistva okončano je osuđujućom presudom po nekim tačkama optužnice za Ditmara i Bolta dok je Pacig oslobođen, a radi se o poznatom slučaju „*Llandovery Castle*“, o kojem je već u radu pisano.³⁶ Jedanaesto suđenje protiv dr Oskara Mihelzona koji je optužen za loše postupanje sa ranjenima završeno je oslobađajućom presudom.³⁷ Na kraju, dvanaesto suđenje protiv Karla Grunera, optuženog za pljačku i krađu, okončalo se osuđujućom presudom za pljačku i kaznom zatvora od dvije godine.³⁸

4.6. Izdržavanje kazni

Epilog lajpciških procesa je sadržan u osuđujućim presudama za jedanaest od sedamnaest optuženih lica. Izricane kazne su bile različite: šest mjeseci, deset

35 Optužnica u: BA Berlin-Lichterfelde R3003 ORA/RG b J 296/20, vol. 1, str. 142–147. Presuda u: Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2573.

36 Presuda u: Weißbuch, Reichstagsprotokolle, 1920/24/25, str. 2579-2580.

37 Presuda u: BA Berlin-Lichterfelde R3003 ORA Gen. 62: b J 512/20 – IX. 281/22.

38 Presuda u: BA Berlin-Lichterfelde R3001 RMJ 2017, str. 278.

mjeseci, dvije godine, četiri godine i pet godina. Kritika suđenja u Lajpcigu bazirala se ne samo na popustljivom i nedefinisanom kaznenom okviru kojim se vodio Vrhovni sud, nego i na neefikasnom implementiranju izrečenih kazni.

U pominjanom slučaju *Llandovery Castle*, osuđeni Ditmar i Bolt su poslali na izdržavanje kazne u različite zatvorske ustanove. No, ubrzo po otpočinjanju izvršenja zatvorske kazne, oba osuđena su pobjegla. Dalji razvoj situacije diktirao je stav njemačkog predsjednika i osvjedočenog ratnog heroja Hindenburga koji je zatražio od ondašnjeg ministra pravde Vilijema Marksa da pomiluje odbjegli zatvorenike ukoliko bi se oni predali vlastima. Ministar je kategorično odbio takav zahtjev. (Neuner, 2014:338-339) Međutim, takav razvoj situacije nije spriječio bjegunce da izrečenu kaznu izbjegnu. Nekoliko mjeseci nakon ovih pokušaja odbrana Ditriha i Bolta zatražila je ponavljanje postupka od strane Vrhovnog suda, što je bez ikakvog prethodnog obrazloženja i učinjeno jula 1926. godine kada su obojici suspendovane od izvršenja izrečene kazne iz 1921. godine. Dvije godine kasnije, Vrhovni sud će donijeti oslobađajuću presudu, poništavajući prijašnju presudu iz 1921. godine u potpunosti.³⁹ Trećeoptuženi Helmut Pacig je pobjegao i prije nego što je suđenje Ditrihu i Boltu započelo, a zbog zabrane suđenja in absentia u njemačkom krivičnom pravosuđu, postupak nije vođen, da bi već 19. jula 1926. godine vijeće Vrhovnog suda odlučilo da odbaci naredbu za privođenjem Paciga tvrdeći da ne postoji hitnost u postupanju. (Neuner, 2014:340)

Penološki tretman osuđenih u Lajpcigu, koliko god bio nefunkcionalan, formalnopravno će se okončati donošenjem zakona o amnestiji oktobra 1930. godine, pripremljenog i usvojenog još 1928. godine, ali koji je u svojoj dopuni obuhvatio i sve učinioce krivičnog djela ubistva koje je politički motivisano, što je njemački Vrhovni sud iskoristio za oslobađanje od svih optužbi pomenutog Paciga 20. marta 1931. godine.⁴⁰

5. Kritika lajpciških suđenja

Prve reakcije stizale su sa adresa onih država zapadne Evrope koje su i pokušale da podnošenjem prijave kod nadležnog tužioca pokrenu krivično gonjenje. Koliko je ovaj cjelokupni postupak bio unosio povjerenja u evropsku javnost kazuje i izjava francuskog ministra inostranih poslova Aristida Brijana, koji ih je okarakterisao kao komediju i skandal, te kao parodiju pravde i pravosuđa. (Neuner,

39 Oslobađajuća presuda od 4. maja 1928. godine u: BA Berlin Lichterfelde R3003 ORA/RG a J 95/21, vol. 2,1.

40 Zakon o amnestiji: RGBl. 1928 I, str. 195, „Law about amnesty from 14 July 1928“.

2014:333) Predstavnik engleske krune Aleksandar Kadogan ocijijenio je suđenja u Lajpcigu kao eksperiment koji treba proglasiti neuspješnim.⁴¹

Šira javnost u Engleskoj, Francuskoj, Belgiji i Holandiji bila je upoznata sa suđenjima i opštim stanjem zato što su pomenute države poslale novinare koji su redovno slali izvještaje svojim novinaskim kućama. (Mullins, 1921:35) Ilustrativan je primjer naslova u londonskom Tajmsu koji je lajpciška suđenja nazvao „malo boljim od farse“.⁴²

Akadska elita nije ostala nijema na događaje u Lajpcigu. Dovoljno je spomenuti ugledne pravne teoretičare Luja Renoa i Renea Garoa koji su snažno zastupali tezu o suđenjima njemačkim vojnicima pred francuskim sudovima za zločine protiv zakona i običaja rata. (Neuner, 2014:359-361) Istovremeno, stavovima američkog predsjednika Vudroa Vilsona suprotstavili su se Henri Stimson i Teodor Ruzvelt, zahtijevajući od predsjednika da napusti politiku neutralnosti i insistira na krivičnom gonjenju njemačkih jedinica zbog upotrebe vojnih otrova u sukobima i drugim nedozvoljenim sredstvima ratovanja. (Watkins i dr, 2006:51)

U toku priprema za suđenja u Nirnbergu 1945. godine evropska politička elita poučena iskustvom iz Lajpciga dvadesetak godina ranije, znala je da se takav scenario mora po svaku cijenu izbjeći. Na ljeto 1945. godine, britanski pregovarač i potonji glavni tužilac ser Dejvid Maksvel-Fajf (*Sir David Maxwell-Fyfe*) komentarisao je da su ranija suđenja bila „farsa“ i da se ne smije dozvoliti da njemačkim vojnicima sude njemačke sudije pred njemačkim sudom u Njemačkoj. (Marrus, 1997:12)

6. Zaključak

Istorijski razvoj međunarodnog krivičnog prava do Prvog svjetskog rata bio je zanemarljive važnosti, ako ga poredimo sa postratnim period od 1918-1939. godine. U versajskoj Evropi sazrijeva ideja, koja je svoje idejne začetke znatno ranije imala, o konstituisanju jednog međunarodnog krivičnog suda koji bi štitio osnovne vrijednosti, zajedničke za sve države bez obzira na državno i političko uređenje. Pošto smo uočili poveznicu ratnih sukoba i razvoja međunarodnog krivičnog prava sljeduje da je takva ideja naišla na prvo oživotvorenje poslije Velikog rata 1918. godine. Tada je po prvi put u istoriji na jednoj strani uspostavljena odgovornost vladara jedne države i ujedno vrhovnog vojnog komandanta za počinjene zločine u ratu – njemačkog cara Vilhelma II Hoencolerna, a na drugoj do

41 British Foreign Office, FO 371/7529/C17096, Allied-German Negotiations on War Criminals, 9 December 1922.

42 The Times, London, 2 June 1922.

pojedinačnih suđenja koja su se odvijala u Lajpcigu protiv oficira njemačke carske vojske. Iako je suđenje caru bio očigledno neuspješan pokušaj, a lajpciški procesi iz istorijskopravne perspektive okarakterisani kao neuspješni zbog materijalnih i procesnih propusta, a pogotovo zbog ishoda, ovi dijelovi jednog omeđenog istorijskog procesa su predstavljali „eksperimentalnu“ fazu razvoja međunarodnog krivičnog pravosuđa. Evropa je bila svjesna da *modus operandi* preduzet u ovom pravcu nije prošao test, te da su državotvorna i privredna pitanja ipak imala primat u versajskom poretku. Takav scenario se nije smio ponoviti na koncu Drugog svjetskog rata, te možemo konstatovati da je nirnberški proces dominantno nastao na temeljima lajpciških iskustava. Lajpcig je evropskoj pravnoj kulturi ostavio prve pisane dokumente koji su služili kao putokazi u daljoj kodifikaciji međunarodnog krivičnog prava, prvenstveno u izvještaju Komisije iz 1919. godine pa sve do plodotvorne sudske prakse iz 1921. godine. Na kraju, u periodu od 1918. do 1939. godine pred evropsku političku javnost je stavljena jasna problematika da dalji procesi u konstituisanju jednoobraznog i legitimnog međunarodnog krivičnog pravosuđa nedvosmisleno vode ka redefinisavanju dvije fundamentalne dogme međunarodnog poretka: principita (apsolutnog) suvereniteta država i (ne)postojanja međunarodnopravnog subjektiviteta (a time i odgovornosti) pojedinca.

Bibliografija

Izvori:

- (1920) Commission on the Responsibility of the Authors of the War and on Enforcement of Penalties. *The American Journal of International Law*, 14(1/2), str. 95-154.
- (1922) Judgment in Case of Commander Karl Neumann. *The American Journal of International Law*, 16(4), str. 705-706.
- (1922) Judgment in Case of Lieutenants Dithmar and Boldt. *The American Journal of International Law*, 16(4), str. 709-710.
- Schaller, H. M. (1957) *Miszellen zur Verurteilung Konradins*, Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, Band 37. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Literatura:
- Bantekas, I., Nash S. (2009) *International Criminal Law. Third edition*. London and New York: Routledge-Cavendish.
- Bassiouni, C. (2011) *Crimes against humanity, Historical evolution and contemporary application*. Cambridge University Press.

- Mullins, C. (1921) *The Leipzig Trials: An Account of the War Criminals Trials and a Study of German Mentality*. London: H.F. & G. Witherby.
- Geldner F. (1970) *Konradin, das Opfer eines großen Traumes*. Größe, Schuld und Tragik der Hohenstaufen, Bamberg: Meisenbach.
- Gordon, G. (2013) *The Trial of Peter von Hagenbach: Reconciling History, Historiography and International Criminal Law, The hidden histories of war crimes trials*. Oxford University Press,. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199671144.003.0002
- Gottschalk, H. L. (1957) Der Untergang Der Hohenstaufen. Wiener Zeitschrift Für Die Kunde Des Morgenlandes, 53.
- Heather, J. (2013) *Violence against prisoners of war in the First World War: Britain, France and Germany 1914-1920*. Cambridge University Press. DOI: 10.1086/666703
- Neuner, M. (2014) When Justice Is Left to the Losers: The Leipzig War Crimes Trials. In: Ling, W & Ping, Y (Eds.), *Historical Origins of International Criminal Law: Vol. 1*. Brussels: Torkel Opsahl Academic Epublisher, pp. 333-377.
- Marrus M. R. (1997) *The Nuremberg War Crimes Trial 1945-46, A Documentary History*. Boston-New York: Bedford-St. Martins.
- Mijović, Lj. (2019) *Međunarodno javno pravo II dio*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Cassese, A (ed.) (2009) *The Oxford Companion to International Criminal Justice*. Oxford University Press.
- Watkins, J. C. Jr., Weber, J. P. (2006) *War Crimes and War Crime Trials: From Leipzig to the ICC and Beyond, Cases, Materials and Comments*. Durham: Carolina Academic Press.
- Валво, А. Ј. (2014) Захтев за изручење Вилхелма Хоенцолерна. У: Ј, Ћирић (ур.). *Сто година од почетка првог светског рата, историјске и правне студије*. Београд: Институт за упоредно право, стр. 501-511.
- Герварт, Р. (2017) Поражени – крваво наслеђе Првог свјетског рата. Београд: Службени гласник.
- Митровић, А. (1998) *Време нетрпељивих, политичка историја великих држава Европе 1919-1939*. Подгорица: ЦИД.
- Попов, Ч. (1995) *Од Версаја до Данцига*. Београд: Новинарско-издавачка установа Службени лист СРЈ.
- Шкулић, М. (2005) *Међународни кривични суд*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
- Шурлан, Т. (2014) Злочини у Првом светском рату – међународноправни аспект. У: Н, Поповић (ур.) *Први свјетски рат – узроци и посљедице*. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.

Internet izvori:

- <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiT3qyZ0IPpAhXIb5oKHRJ7B0QQFjAAegQIAxAB&url=https%3A%2F%2Fwww.loc.gov%2Fflaw%2Fhelp%2Fus-treaties%2Fbevans%2Fmust000002-0043.pdf&usg=AOvVaw1YZ7Yomtrv2RsvLUmHPMHc> stranici pristupljeno 1.10.2020.
- <https://www.uu.nl/en/news/queen-of-peace-wilhelmina-came-to-the-rescue-of-kaiser-wilhelm-ii> stranici pristupljeno 1.10.2020.

Marko ROMIĆ,
Postgraduate student
Faculty of Law, University of Belgrade

LEIPZIG WAR CRIMES TRIALS – CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

The historical development of International Criminal Law in the period leading up to the First World War was of negligible value, especially when compared to the post-war period from 1918 to 1939. In Versailles Europe matured an idea, whose roots stemmed from much earlier, an idea of establishing an International Criminal Court which would protect basic human values, shared by all states no matter the form of government or political affiliations. Having noticed the link between world conflict and the development of International Criminal Law comes the conclusion that this idea first came to life after the Great War in 1918. This is how for the first time in history an institute of responsibility was formed for the rulers and military commanders concerning the war crimes committed by the state - these first examples being the trial of German Kaiser Vilhelm II and the individual Leipzig trials involving officers of the German army. Although the Kaisers trial was a failed attempt, and the Leipzig trials are considered failures due to material and formal deficiencies, especially concerning their outcomes, these parts represented an experimental phase of a historical process crucial to the forming of the international criminal justice system. Europe was aware that the modus operandi taken in this direction didn't pass the test, and that the state and economy matters would always come first in the Versailles world. However, the repetition of this scenario wasn't allowed during the Second World War and we can confidently say

that the Nuremberg trials found their foundations stemming from Leipzig lessons. In the European law legacy Leipzig created the first written documents which would serve as waypoints in the further codification of International Criminal Law. Lastly, it can be said that in the period from 1918 to 1939 the European policy was introduced to the problem of realising that all further processes leading to the constitution of a uniform and legitimate international criminal justice system would undeniably lead to the redefining of two fundamental dogmas of international order: the principle of (absolute) state sovereignty and the (non)existence of international law subjectivity (and therefore the responsibility) of an individual.

Key words: *World War I, Treaty of Versailles, Leipzig War Crimes Trials, Dover castle case, Llandovery castle case, Reichsgericht.*